

Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić *

ISPRIČAVAJUĆI RAZLOZI U KAZNENOM PRAVU – NOVO LICE PREKORAČENJA GRANICA NUŽNE OBRANE

Vim vi repellere excusat?

Stupanjem na snagu Kaznenog zakona 2013. godine uveden je novi koncept krivnje. S opredjeljenjem za stajališta normativne teorije i njezinu dosljednu primjenu, u općem su dijelu kaznenog prava predstavljani ispričavajući razlozi: prekoračenje granica nužne obrane iz asteničkog afekta ispričive jake prepasti te ispričavajuća krajnja nužda. To je nužno značilo i promjenu dotadašnje odredbe o sastojcima krivnje, kojima je, pored ubrojivosti, oblika krivnje i svijesti o protupravnosti, dodan i četvrti, negativni element – nepostojanje ispričavajućih razloga. Uvođenje je novina izloženog opsega, a posebice predviđenog praktičnog učinka, koji se ogleda u oslobađajućoj presudi, rijetkost u kaznenom pravu. Utoliko tema zavređuje detaljniju znanstvenu obradu, poglavito s obzirom na to da dosad u Republici Hrvatskoj nije bilo detaljnijeg obrazlaganja teorijskog opravdanja i svrhe ispričavajućih razloga niti su detaljnije analizirane još uvijek relativno rijetke hrvatske presude. Budući da je od vremena stupanja na snagu relevantnih odredaba proteklo dostatno vremena, parafraziramo načelo nužne obrane Justinijanovih Digesti (Vim vi repellere licet) te istražujemo kaznenopravni oprost i prve ishode recepcije u hrvatskoj sudskoj praksi. Zadatak je ovog rada dati odgovore na otvorena pitanja vezana uz ispričavajuće razloge, upozoriti na uočene teškoće u primjeni, pružiti smjernice budućem sudskom odlučivanju te dati poticaj daljnjem istraživanju te teme.

Ključne riječi: kazneno pravo, ispričavajući razlozi, isključenje krivnje, prekoračenje granica nužne obrane, ispričavajuća jaka prepast

* Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić, docentica na Katedri kazneno-pravnih znanosti, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

I. UVODNA RAZMIŠLJANJA O ISPRIČAVAJUĆIM RAZLOZIMA

Pitanja krivnje pripadaju najzamršenijim pitanjima kaznenopravne dogmatike. Svojim razvojem i današnjim obličjem načelo *nulla poena sine culpa* pokazuje kako je razdoblje objektivne odgovornosti daleko iza nas, a da je uloga krivnje u konceptu kaznenog djela nepobitna.¹ Ipak, oko suvremenih obilježja još se lome koplja jer povodjenje za različitim teorijskim usmjerenjima² ima za posljedicu različit tretman počinitelja kaznenog djela. U tom smislu i ogledi psihološke i normativne teorije krivnje imaju svoje reperkusije u suvremenim kaznenim odredbama o krivnji.³ Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske⁴ sadržavao je ideje psiholoških teorija krivnje, Kazneni zakon iz 1997. započeo je s normativnim usmjerenjem usvajajući inačicu psihološko-normativne teorije krivnje, no ispričavajući su razlozi izostali. Normativno usmjerenje nastavljeno je novelom Kaznenog zakona iz 2003. godine, koja je ispričavajuće razloge prihvatila kroz krajnju nuždu kao razlog isključenja krivnje.⁵ I aktualni je Kazneni zakon iz 2011. godine⁶ ispričavajuće razloge nedvosmisleno prihvatio te je, uz prethodno spomenutu ispričavajuću krajnju nuždu, propisao i prekoračenje granica nužne obrane učinjeno iz asteničkog afekta ispričavajuće jake prepasti. U pravnim sustavima koji su tradicionalno uzor hrvatskom kaznenom pravu postojanje ispričavajućih razloga uvažava se

¹ Takvu ulogu nije zauzela bez poteškoća. Povijesno gledano, značenje je krivnje unutar kaznenog djela bivalo i potpuno poricano. Primjerice Bauerove ocjene o krivnji kao špekulaciji bez poveznice s kaznenim pravom, ocjene Gramatice da je antisocijalnost prikladniji subjektivni element. Detaljnije vidi Novoselec, Temeljni aktualni problemi krivnje u krivičnom pravu, 1985, str. 50-55, 68-71, te Novoselec/Bojanić, Opći dio kaznenog prava, 2013, str. 42-44.

² Usp. Herzberg, Die strafrechtliche Schuld begriff im 21. Jahrhundert, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 5, 2015, str. 250-259.

³ Psihološke su teorije krivnje nastale u 19. st. u Njemačkoj pod utjecajem pozitivizma. Želeći promatrati krivnju kao empirijski provjerljivu činjenicu, svodili su je na isključivi psihički proces unutar počinitelja. Njezini su oblici bili namjera i nehaj, koji su ujedno predstavljali i cijeli njezin sadržaj jer se smatralo da sadrže sva obilježja krivnje. S obzirom na brojne nedostatke te teorije (usp. Novoselec, *op. cit.* (bilj. 1), str. 121), pozornost se usmjeravala na novo učenje, nazvano normativnim, čije je temeljno obilježje prijekor kao negativan vrijednosni sud o djelu počinitelja.

⁴ Narodne novine 53/1991, 71/1991, 39/1992, 91/1992, 58/1993, 37/1994, 108/1995, 28/1996, 110/1997. Taj je zakon koristio pojam krivične odgovornosti u čl. 11., koji je obuhvaćao uračunljivost te oblike umišljaj i nehat.

⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, NN 111/03. Novela nije nikada zaživjela s obzirom na to da ju je Ustavni sud ukinuo odlukom U-I-2566/2003 od 27. studenog 2003., jer kao organski zakon nije usvojena potrebnom većinom saborskih zastupnika.

⁶ Narodne novine 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, dalje u tekstu KZ.

te se smatra pravnoetičkim postulatom, na koji utječu i razlozi pravednosti.⁷ Jačanjem stava o vrijednosnom sudu počiniteljeva djela ti razlozi postaju alfa i omega normativnih teorija krivnje ili njihovim “esencijalnim obilježjem”⁸ i u okviru hrvatskog kaznenog prava. Razvitak ispričavajućih razloga pripisuje se Jamesu Goldschmidtu⁹ i Reinhardt Franku.¹⁰ Najvažniji alat procjene vezan uz (ne)mogućnost upućivanja prijekora naziva se doktrinom nemogućnosti zahtijevanja propisanog ponašanja (njem. *Unzumutbarkeit normgemäßen Verhaltens*).¹¹ Istaknuti je kaznenopravni teoretičari nazivaju i čarobnom formulom o temelju prijekora¹² i temeljem ispričavajućih razloga.¹³ Bit se može opisati ovako: prijekor se počinitelju (a time i krivnja) može predbaciti za počinjeno djelo samo ako se od njega moglo zahtijevati to propisano ponašanje, odnosno suzdržavanje od učinjenog. Ako su prateće okolnosti djela anormalne, neuobičajene, takve da utječu na motivaciju u velikoj mjeri te stvaraju velik

⁷ Eser: Justification and Excuse: A key issue in the Concept of Crime u: Eser/Fletcher (Hrsg): *Rechtfertigung und Entschuldigung, Rechtsvergleichende Perspektiven*, vol. I., Freiburg i. Br., 1987, str. 42-44, te Eser, *Die Unterscheidung von Rechtfertigung und Entschuldigung, Ein Schlüsselproblem des Verbrechensbegriffs* u Lahti/Kimmo (Eds): *Criminal Law Theory in Transition: Finnish and Comparative Perspectives*, Finnish Lawyers’ Publishing Company, 1992, str. 301-306.

⁸ Novoselec, *Temeljne crte novele Kaznenog zakona od 09. srpnja 2003.*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10, 2/2003, str. 271.

⁹ Utemeljio ih je na svojem razmišljanju o normi kao dužnosti (*Pflichtnormtheorie*) i činjenci da se od osobe u pojedinim situacijama ne može zahtijevati ili očekivati ispunjavanje te dužnosti. Tipični primjeri takvih situacija jesu ispričavajući razlozi. U svim će se drugim slučajevima raditi o povredi dužnosti, odnosno postojat će prekorljivost (*Vorwerfbarkeit*). Usp. Goldschmidt, *Der Notstand, ein Schuldproblem, Mit Rücksicht auf die Strafgesetzentwürfe Deutschlands, Österreich und der Schweiz*, *Österreichische Zeitschrift für Strafrecht*, 1913, str. 144.

¹⁰ *Spiritus movens* normativnih teorija predstavlja Frankovo djelo pod naslovom *Über den Aufbau des Schuldbegriffs*, *Juristische Zeitgeschichte*, BWV, Berliner Wissenschafts Verlag iz 1907. godine. Navodi kako krivnja uključuje tri jednako vrijedne sastavnice, a to su ubrojivost (njem. *Zurechnungsfähigkeit*), namjera ili nehaj (*Vorsatz oder Fahrlässigkeit*) te normalno stanje u kojem počinitelj postupa (*der normalen Beschaffenheit der Umstände, unter der Täter handelt*), koje se poslije mijenja u tzv. normalnu motivaciju (*normalen Motivierung*).

¹¹ Iako se u literaturi ta doktrina prevodi kao nemogućnost zahtijevanja drukčijeg ponašanja (usp. Novoselec, *op. cit.* (bilj. 1) str. 126, fn 1, Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1) str. 218, te Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, 2016, str. 202), smatramo da takav prijevod može biti precizniji ako se uvede termin *propisano* ponašanje. Za detaljnije objašnjenje glede jezičnog i terminološkog određenja, kao i razloga za zauzimanje stava oko takva prijevoda, vidjeti Herceg Pakšić, *Pojmovno određenje i domet doktrine o nemogućnosti zahtijevanja drukčijeg ponašanja unutar sustava ispričavajućih razloga u kaznenom pravu*, *Pravni vjesnik*, vol. 30, 3-4, 2014, str. 178-179.

¹² Roxin, *Schuld und Verantwortlichkeit als Strafrechtliche Systemkategorie*, *Festschrift für Heinrich Henkel*, 1974, str. 172.

¹³ Eser, *op. cit.* (bilj. 7), str. 43.

psihološki pritisak, koji utječe na odabir ponašanja, propisano se ponašanje neće moći zahtijevati od počinitelja. Uvažavajući činjenicu da se tim tumačenjem daje jedno apstraktno mjerilo, pokazujemo ovu doktrinu na poznatom primjeru poredbene sudske prakse.

Presudnu je ulogu odigrala odluka njemačkog Carevinskog suda (*Reichsgericht*) u predmetu koji se danas naziva *Leinenfängerfall* (slučaj neposlušnog konja).¹⁴ Optuženik je od listopada 1895. godine bio zaposlen kao kočijaš te je vozio kočiju s dva konja. Jedan od ta dva konja opisivao se kao *Leinenfänger*, hvatač uzda, jer je ponekad znao hvatati kraj uzda i pritiskati ih čvrsto uz tijelo. I kočijaš i njegov poslodavac bili su svjesni takva ponašanja. Tijekom jedne vožnje u srpnju 1896. ponašanje konja ponovilo se. Pokušaji kočijaša da dohvati uzde bili su neuspješni, izgubio je kontrolu nad oba konja te su oni u galopu na ulici naletjeli na kovača. Pao je pod kola i zadobio prijelom noge. Kočijaš je optužen za nehajno nanošenje tjelesne ozljede, ali ga je sud oslobodio optužbe. Carevinski je sud odlučivao po žalbi tužiteljstva na prvostupanjsku oslobađajuću presudu, pri čemu je potvrdio stav prvostupanjskog suda te je odbio zahtjev tužiteljstva za revizijom. Nehajna odgovornost kao odgovornost za predvidljivost posljedice bila je zadovoljena jer je kočijaš nedvojbeno znao za neposlušno ponašanje konja. S druge strane, i poslodavca je višekratno izvijestio o tom problemu, na što mu je poslodavac svejedno naredio da vozi kočiju. Iako je dakle povećanu opasnost imao na umu i bio oprezan, povreda tuđeg pravnog dobra nije bila spriječena. Međutim pitanje je je li kočijaš mogao i trebao napustiti svoj posao, odnosno odbiti naredbu poslodavca i tako izgubiti posao o kojem mu je ovisila egzistencija. U konačnici je, poglavito kad je uzet u obzir psihološki pritisak pod kojim je kočijaš postupao i posebne okolnosti koje su imale utjecaj na njegovu motivaciju, usvojeno stajalište prema kojem on nije mogao drukčije postupiti jer nije mogao odbiti naredbu svog poslodavca i tako izgubiti svoj “kruh”. Taj je slučaj postao *spiritus movens* za razmatranje ideje o ispričavajućim razlozima kroz institut krajnje nužde. Iako se krivnja, primarno s aspekta psihološke teorije, nije mogla poreći, sud je zauzeo stav da prijekoru nema mjesta čineći normativnu (pr)ocjenu djela sukladno vrijednosnom sudu.

U nastavku ovog rada najprije raspravljamo o teorijskom opravdanju isprike i prihvatljivog rješenja za hrvatsko kazneno pravo. Potom, potaknuti recentnom ustavnosudskom odlukom, otvaramo pitanja čije odgovore tražimo analizirajući hrvatsku sudsku praksu u području ispričavajućih razloga. Na kraju rada, u zaključnim mislima, iznosimo stajališta proizašla iz istraživanja.

¹⁴ RGSt, 30, 25. U ovom se slučaju razmatraju pitanja predvidljivosti posljedice i mogućnosti zahtijevanja propisanog ponašanja kod nehajnih delikata. Presuda je donesena 23. ožujka 1897., a izvod činjeničnog stanja i obrazloženja dostupan je na: <https://opinioius.de/entscheidung/1127> (pristup 22. svibnja 2018.).

II. ELAN VITAL ISPRIKE – ESENCIJA ZAKONODAVNE EMPATIJE

Prema slovu hrvatskog Kaznenog zakona, učinak je ispričavajućih razloga isključenje krivnje. U oba slučaja (čl. 21. st. 4. te čl. 22. st. 2) KZ izričito navodi da osobe nisu krive.¹⁵ I neki drugi instituti također predviđaju isti učinak (primjerice neubrojivost), pa se postavlja pitanje razlike poimanja isključenja krivnje.¹⁶ Kod “klasičnih” ili standardnih razloga isključenja krivnje, kao što je primjerice neubrojivost, krivnja ne postoji od začetka jer osoba nije sposobna shvatiti značenje učinjenog, odnosno vladati svojom voljom. Riječ je o tome da od početka ne postoji jedan od sastojaka krivnje iz čl. 23. (u ovom primjeru ubrojivost). Međutim, kad se imaju u vidu situacije prekoračenja granica nužne obrane iz asteničkog afekta ili situacije ispričavajuće krajnje nužde, opravdano je upitati se bismo li mogli braniti takvu tezu o nepostojanju krivnje u počinitelja. Takav bi stav teško mogao proći jer bismo u tom slučaju osobe koje se nađu u potonjim situacijama morali izjednačiti primjerice s neubrojivima, što svakako ne bi odgovaralo razlogu i smislu postojanja ispričavajućih razloga. U njemačkoj je dogmatici uobičajeno razlikovati razloge isključenja krivnje (*Schuldausschließungsgründe*) te ispričavajuće razloge (*Entschuldigungsgründe*). U čemu je dakle bit ispričavajućih razloga?

Oko teorijskog opravdanja nema jedinstvenog stajališta u poredbenoj literaturi. S obzirom na tradiciju postojanja, riječ je mahom o njemačkoj kaznenopravnoj dogmatici i stajalištima pojedinih autora koje u tom području možemo susresti. Načelno im je zajednička činjenica da je riječ o situacijama u kojima se od osobe ne može zahtijevati propisano ponašanje, sukladno već izloženoj doktrini *Unzumutbarkeit*.¹⁷ Moguća su utemeljenja isprike ponašanja sljedeća: prvi je koncept orijentiran prema psihološkom/psihičkom stanju osobe, drugi prema smanjenju neprava i krivnje ispod razine nužne za kažnja-

¹⁵ To posljedično znači oslobađanje od optužbe, jer djelo koje je učinjeno nije kazneno djelo. Vladajuće je stajalište da u tim slučajevima treba primijeniti čl. 453. st. 2. ZKP-a (postoje okolnosti koje isključuju krivnju). Usp. Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1), str. 182, Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, 2016, str. 167, te Turković et al., *Komentar Kaznenog zakona*, 2013, str. 44. Međutim, s obzirom na to da je krivnja element kaznenog djela, njezinim nepostojanjem djelo ne predstavlja kazneno djelo, pa se s tog aspekta otvara pitanje potrebe razlikovanja i uopće postojanja st. 1. i 2. u čl. 453. Zakona o kaznenom postupku (ZKP), NN 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017. U tom pogledu ima mjesta usklađivanju materijalnih i procesnih odredaba.

¹⁶ Primjerice Martinović ispričavajuće razloge pogrešno povezuje s neubrojivošću navodeći kao primjer eksculpacije ozljeđivanje prolaznika od strane neubrojivog počinitelja. Usp. Martinović, *Pledoaje za brisanje zakonske odredbe o sastojcima krivnje*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, 1/2014, str. 14.

¹⁷ Međutim ni ta doktrina ne prolazi bez kritike. Usp. Henkel, *Zumutbarkeit und Unzumutbarkeit als regulatives Rechtsprinzip*, *Festschrift für Mezger*, 1954, str. 249-309.

vanje, treći prema nepostojanju preventivne potrebe kažnjavanja. Svaki od njih trpi određene prigovore, što upozorava na složenost teorijskog opravdanja tih razloga.¹⁸

Psihološki koncept u prvi plan stavlja nagon za samoodržanjem i činjenicu da aktiviranje toga nagona u pravilu prate iznimno jake emocije (strah, užas, panika, jeza, tjeskoba...). S obzirom na to da je najčešće riječ o egzistencijalnim pitanjima koja se svode na odluke za “život ili smrt”, zagovaratelji prihvaćaju psihički pritisak kao osnovu isključenja krivnje. Osoba nije u stanju ispunjavati standardno, zakonski usklađeno ponašanje jer je njezina slobodna volja najčešće posve dokinuta ili pak znatno ograničena. Nekoliko je njemačkih autora skloni tom konceptu,¹⁹ on je obilježio početne stadije razvitka ispričavajućih razloga i imao je svoju primjenu u praksi njemačkog Carevinskog suda, ali i u kasnijoj praksi Saveznog suda. Tako primjerice u jednom predmetu Carevinski sud naglašava kako su ispričavajući razlozi utemeljeni na psihičkom stanju počinitelja i ograničenju slobodnog određenja volje. Posebne okolnosti uzrokuju neuobičajeni psihički pritisak te se standardno ponašanje ne može očekivati kad je u pitanju nagon za očuvanjem sebe i srodnika, pa povreda pravne norme postaje ispričiva (RGSt 66, 397, 398).²⁰

Nedostaci isključivog psihološkog pristupa ispričavajućem učinku usmjerili su pažnju na noviji koncept dvostrukog smanjenja kriminalnog sadržaja, koji se očituje s jedne strane u smanjenju krivnje, a s druge strane u smanjenju neprava djela. Kad se gleda mogućnost samoodređenja, za razliku od psihološkog koncepta koji najčešće sugerira dokidanje, ovdje se zagovara ograničenje. Složenost te pozicije prikazuju Jeschek i Weigend zagovarajući stav o tzv. dvostrukoj poziciji (*Doppelstellung*), unutar koje se ispričavajući učinak temelji na ukupnoj procjeni smanjenja neprava i krivnje u djelu.²¹ Objašnjenja navedenih smanjenja zapravo znače da je nepravo djela smanjeno jer je radnja usmjerena na zaštitu nekog pravnog dobra. Krivnja je smanjena zbog potonjeg, a dodatno

¹⁸ Obuhvat i slabe točke svakog opredjeljenja bili su dijelom istraživanja učinjenog za potrebe doktorske disertacije. Usp. Herceg, Ispričavajući razlozi u kaznenom pravu, 2014, str. 39-56.

¹⁹ Usp. Gallas, Pflichtenkolision als Schuldausschließungsgrund, Festschrift für Edmund Mezger, 1954, str. 324.

²⁰ Presuda od 11. studenog 1932., tekst presude preuzet od Wessels/Beulke, Strafrecht, Allgemeiner Teil: Entscheidungssammlung zum Lehrbuch, CD-ROM. “...auch eine durch besondere äußere Umstände verursachte außergewöhnliche Beeinträchtigung der freien Willensbestimmung, ein außergewöhnlicher seelischer Druck in Betracht kommen kann, der bei Berücksichtigung des Selbsterhaltungstrieb und des ihm nahe stehenden Trebes zur Erhaltung der Angehörigen ein normgemäßes Verhalten als “nicht zumutbar” und deshalb die Normverletzung als “entschuldbar” erscheinen läßt...”

²¹ Detaljnije vidjeti u Jeschek/Weigend: Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, 1996, str. 476.

i zbog činjenice utjecaja okolnosti na samoodređenje. Time se krivnja značajno reducira, do mjere da učinjeno djelo ne zavrđuje prijekor.

Treći koncept u prvi plan stavlja svrhu kažnjavanja (te generalnu i specijalnu prevenciju). Riječ je o svojevrsnom kriminalnopolitičkom opredjeljenju nekažnjivosti određenih situacija. Kao zagovaratelj tog pristupa možemo označiti Roxina i Jakobsa. Roxin povezuje krivnju i prevenciju zastupajući stav o skrivenom postupanju bez preventivne potrebe kažnjavanja (neće doći do ponavljanja djela niti je upitno općenito postupanje sukladno zakonskim zahtjevima). Zanemaruje kriterij mogućnosti pravno propisanog ponašanja i primarnim označava želju zakonodavca učiniti počinitelja odgovornim za djelo.²² Za razliku od Roxina, Jakobs favorizira generalnu prevenciju naglašavajući da krivnja (kao funkcionalni pojam) upravo iz nje proizlazi te da ispričavajuća situacija postoji onda kada se radi o nedostatku pravno dominantne motivacije počinitelja unatoč postojanju krivnje.²³

Što je prihvatljivo za hrvatsko kazneno pravo? Svaki od navedena tri koncepta trpi određene prigovore i ne predstavlja univerzalno rješenje za sve potencijalne ispričive situacije. S tim u vezi najprije označavamo najvažnije slabe točke, a potom predlažemo moguće stajalište za sustav hrvatskih ispričavajućih razloga.

Prvi, psihološki koncept ispriku utemeljuje na izrazito ograničenoj ili pak dokinutoj mogućnosti slobodnog (samo)određenja uslijed prevelikog psihičkog pritiska. To parcijalno objašnjenje nedovoljno je za cjelovitu podlogu isprike, ali je vrijedno kao njezin nužan element, čak i u slučaju kad tekst KZ-a izričito ne navodi psihičku presiju (kao kod ispričavajuće krajnje nužde). Nužno ju je uzeti u obzir sukladno životnoj logici i ljudskom iskustvu u takvim egzistencijalnim situacijama. Koncept o dvostrukom smanjenju neprava i krivnje stoji pred izazovima isprike u slučajevima kad spašavanje nekog pravnog dobra ostaje u pokušaju, kao i u slučaju odricanja isprike za posebne pravne odnose, gdje postoji dužnost izlaganja opasnosti. Treći koncept, koji se svodi na kriminalno-političku ocjenu zakonodavca, ne daje odgovor na problem selektiranja i privilegiranja određenih afekata kod prekoračenja granica nužne obrane.²⁴

²² Roxin, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 2006, 852. Roxinovo je učenje zanimljivo i zbog toga što je normalnost situacije u kojoj se radnja poduzima (*die Normalität der Handlungssituation*) jedan od preduvjeta kaznene odgovornosti, naravno, uz sposobnost za krivnju te mogućnost spoznaje neprava. Kod ispričavajućih razloga ta normalnost situacije nedostaje. Jednako tako, valja istaknuti da se nepravo djela vezuje uz pitanje ispravnosti nekog ponašanja u svjetlu kaznenog prava, a kaznenopravna odgovornost uz pitanje kriminalno-političke potrebe sankcioniranja u pojedinom slučaju. Dodatno vidjeti u Roxin, *op. cit.* (bilj. 12).

²³ Jakobs, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 1993, str. 469.

²⁴ Ovo je zanimljivo osobito jer predstavnici poput Roxina najčešće stoje na pozicijama indeterminizma. Za osnovna pitanja vezana uz afekte kao temelje isprike usp. Herceg Pakšić, Zakonska regulacija i pravna priroda prekoračenja granica nužne obrane kao ispričavajući ra-

Jasno je da odabir jednog od izloženih rješenja predstavlja parcijalnu etiologiju isprike. Postoje mnoge manjkavosti i otvorena pitanja unutar svakog opravdanja zasebno. Činjenica jest da ispričavajući razlozi imaju heterogeni *ethos*, dosad nesvodiv na jedinstvenu figuru zaključivanja. Stoga se najboljim rješenjem nameće eukrazijski ujediniti istaknute točke svakog koncepta u tripartitno opravdanje. To bi se opravdanje, prema mišljenju autorice, sastojalo u ujedinjenju smanjenja krivnje (koje obuhvaća psihološki pritisak), smanjenom ili relativiziranom nepravu djela te nedostatku potrebe preventivnog kažnjavanja.²⁵

Bit tako shvaćenih ispričavajućih razloga možemo iskazati u zakonskom oprost u počinitelju jer se, unatoč skrivljenom ponašanju, pokazuje razumijevanje odustajanjem od prijekora. Tako se eliminira krivnja i stvara podloga za oslobađajuću presudu, čime se ostvaruje kaznenopravna iznimka od načela *Neminem laedere*.

Ta trijadna formula oprosta ispunila bi svoju svrhu samo ako bi se u sudskoj praksi prihvatio i oživotvorio njezin istinski smisao, uz izbjegavanje, Leibnitzovim rječnikom rečeno, doksologije, shvaćene poglavito u smislu praktičke paušalnog zaključivanja i jednostavnih rješenja. Kao svojevrsni *stress-test in concreto* valjalo bi prije svake odluke postaviti određena pitanja:

Je li počinitelj bio pod psihičkim pritiskom (u iznimnom psihičkom stanju), odnosno u specifičnom afektivnom stanju, što je uvjetovalo njegovo postupanje? Sudac mora u obrazloženju oslobađajuće presude navesti na temelju kojih je razloga utvrdio da specifično psihičko stanje odgovara primjerice ispričivoj jakoj prepasti.²⁶ Za utvrđivanje tih stanja kao važnih pitanja unutar kaznenog postupka potrebna su stručna znanja i vještine, stoga je to zadatak vještaka medicinske struke – psihijatra, no svakako je uputno angažirati i vještaka psihologa, jer većina tih afekata neće i ne mora imati patološku podlogu. Međutim mnogi su izazovi postavljeni pred vještaka s obzirom na to da se kaznenopravni i psihijatrijski pojam afekta ne podudaraju. Sumiranje i svrstavanje psihijatrijskih termina pod zakonom predviđeni afekt izazov je i u poredbenim sustavima, pa tek treba vidjeti kakve će konture dobiti u hrvatskoj sudskoj praksi. One će primarno ovisiti o pravnim standardima i ocjenama te tumačenju koje će sudovi pružiti. Iduće pitanje vezano je uz zaštitu drugog pravnog dobra. Za

zlog de lege lata et de lege ferenda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, 1/2015, str. 134 i dalje.

²⁵ Pogledati više Herceg, *op. cit.* (bilj. 18), str. 56-57.

²⁶ Ispričavajuća dihotomija, a time i heteronomija, vidljiva je i u tome što reference na psihičko stanje nema u odredbi o krajnjoj nuždi iz čl. 22. st. 2 KZ-a. Utoliko se kod potonjeg instituta na osnovi logike i općeg životnog iskustva uvažava da u egzistencijalnim situacijama određena razina pritiska itekako postoji u obliku nagona za samoodržanjem ili zaštitom druge osobe, što prevladava nad motivacijom koja može potjecati iz drugih temelja.

oba instituta iz kojih se ispričavajući razlozi deriviraju (krajnja nužda i nužna obrana) to je opća pretpostavka. Moguće su dvije situacije koje se razlikuju u tome je li zaštita drugog pravnog dobra uspjela ili nije, no nedvojbeno je da je osnova ispričavajuće radnje usmjerenost na zaštitu pravnog dobra. Ako je zaštita uspjela, mjerodavna je (ne)vrijednost posljedice djela reducirana. U slučaju neuspjeha treba govoriti o relativizaciji neprava te kao temelj upotrijebiti volju za spašavanjem i poduzetu radnju. To se čini prikladnim i takvo tumačenje nije u suprotnosti s odredbama čl. 21. st. 4. te čl. 22. st. 2. KZ-a.²⁷

I posljednje, postoji li preventivna potreba za kažnjavanjem? Svrha se kažnjavanja, sukladno čl. 41. KZ-a, ogleda u retribuciji te specijalnoj i generalnoj prevenciji (uz posljednji dio koji govori o rehabilitaciji). Prilikom sudčke procjene o potrebi primjene isprike važno je razmisliti o neizbježnosti kažnjavanja. Tako će prekorljivost ponašanja moći biti isključena ako je riječ o nesvakidašnjoj situaciji, relativno rijetkoj u svojoj pojavi, koja nije društveno ugrožavajuća, nekažnjavanje ne ugrožava povjerenje građana u pravni poredek, počinitelj je društveno integrirana osoba koja je na predmetni način reagirala uslijed nesvakidašnje situacije u kojoj se zatekla i nije joj pridonijela.

Ipak, položaj procjene pitanja koja smo postavili nije jednak. Prva su dva ostavljena na utvrđivanje sudu, dok je treće sadržano u relevantnim odredbama te propisuje pravni učinak isključenja krivnje (zakonodavac je prethodno već ocijenio da takve situacije isključuju krivnju). Ipak, i ovo će pitanje dobiti svoj praktični učinak u onim situacijama koje nisu *a priori* pripadne području isprike, ali se razmatra bi li tamo mogle pripadati: zapovijed nadređenog, postupanje u dobroj vjeri o istinitosti difamantne tvrdnje kod teškog sramoćenja,²⁸ pa i druga pitanja koja će se zasigurno u budućnosti pojaviti.

²⁷ Smanjenje neprava uključuje mnoga prijeporna pitanja. Jedno je od njih i mogućnost percepcije kao smanjenog kod oduzimanja jednog života u korist spašavanja drugog života. U tom smjeru upućuju se i kritike, primjerice o pustolovnosti pothvata računanja života. Usp. Bernsmann, Entschuldigung durch Notstand, Studien zu § 35 StGB, Verlag Heymann, 1989, str. 209-210. Linde ističe nemogućnost postizanja jasnih mjerila smanjenog neprava, Linde, Rechtfertigung und Entschuldigung im Strafrecht, Überlegungen zu einer funktionalen Straftatsystematik, Peter Lang Frankfurt, 1988, 131. Upravo zbog toga matematičko računanje i težnja samo za smanjenjem neprava ne bi doveli do ispravnih rezultata procjene, pa upotrebljavamo termin relativizirani sadržaj neprava, čiji je temelj volja za spašavanjem i poduzeta radnja.

²⁸ Novoselec navodi kako je riječ o ispričavajućem razlogu, usp. Novoselec, Opći dio kaznenog prava, 2016, str. 205, dok Bojanić takvo stajalište otklanja navodeći da ne bi odgovaralo razlozima odustajanja od prijekora koji uključuju i iznimno psihičko stanje počinitelja, a to su samo oni iz čl. 21. st. 4. te čl. 22. st. 2. KZ-a. Usp. Bojanić, Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu, u: Krapac (ur.): Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva, 2014, str. 75.

Dotadno, potrebno je upozoriti na sadržajnu razliku razloga isključenja protupravnosti i ispričavajućih razloga.²⁹ Riječ je zapravo o referiranju na razliku između neprava i krivnje, odnosno opravdanog i oprostivog³⁰ ponašanja.³¹ Kaznenopravno opravdanje djela znači da radnja koja ispunjava biće kaznenog djela pod utjecajem određenih razloga postaje dopuštena, ispravna, pa čak i potrebna jer je nestalo materijalno nepravo. Kaznenopravni oprost djela znači da svi elementi kaznenog djela zapravo ostaju, ali se pod utjecajem određenih okolnosti ne može uputiti prijekor. Takvo ponašanje ostaje protupravno, nije odobravajuće, no pokazuje se razumijevanje za poziciju počinitelja, koji nije bio u mogućnosti poštivati pravni zahtjev. Iako je s aspekta počinitelja jasno da on ostaje nekažnjen, pa mu je praktično svejedno primjenjuje li se na njega opravdanje ili oprost, razlikovanje između te dvije forme izrazito je važno s aspekta svrhe kaznenog prava te poruke koju pravni poredak šalje i počinitelju i društvu u cjelini. Ukoliko razliku označimo ovako plastično, na prvi je pogled jasna i moralna diferencijacija u različitim (kaznenopravnim) kategorijama.³²

Prihvatanjem mogućnosti kaznenopravne isprike KZ/11 budućim je optuženicima omogućio povoljniju situaciju negoli njegovi prethodnici, inovirajući ne samo prethodnu regulaciju nego i moguća kaznenopravna promišljanja. Naime prijašnja je odredba iz čl. 29. st. 3. KZ/97 određivala mogućnost ublažavanja kazne za prekoračenje granica nužne obrane, no ako je to prekoračenje učinjeno zbog jake razdraženosti ili prepasti uzrokovane napadom, počinitelj se mogao osloboditi kazne. Dakle u takvoj je situaciji bio predviđen jednak

²⁹ Neki hrvatski autori ispričavajućim razlozima pogrešno pripisuju učinak isključenja protupravnosti, primjerice "... odredba o postojanju ispričive jake prepasti primjenjuje se retroaktivno jer njezino postojanje dovodi do isključenja protupravnosti..." Usp. Pavlović, Kazneni zakon, zakonski tekst – komentari – sudska praksa - pravna teorija, 3. izdanje, Libertin naklada, Rijeka, 2015, str. 21.

³⁰ Potrebno je istaknuti kako autorica smatra da termin *ispričavajući razlozi* nije u duhu hrvatskog jezika i taj je stav već nekoliko puta istaknut. Primjerice usp. Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 143, bilj. 61. Dodatno, s obzirom na sadržaj poruke koja se od strane pravnog porotka upućuje počinitelju djela, smatramo kako je termin *oprostivi razlozi* prikladniji sadržaju i smislu koji se njima želi postići.

³¹ Hirsch navodi razliku između *Unrechtsausschließungsgründe* kod opravdanja te *Entschuldigungsgründe* kod oprosta, koji imaju različite načine procjene. Usp. Hirsch, *Die Stellung von Rechtfertigung und Entschuldigung im Verbrechenssystem aus deutscher Sicht*, u: Eser/Perron (Hrsg.): *Rechtfertigung und Entschuldigung III*, 1990, str. 27-28. Iako se isprva čini da ta donekle i ortodoksna razlika opravdanja i oprosta slijedi već iz konstrukcije pojma kaznenog djela, postoje učenja koja je nastoje relativizirati. Primjerice Maurachovo učenje o odgovornosti za djelo, Kaufmannovo učenje o pravnoslobodnom prostoru te Güntherovo učenje o razlozima isključenja kaznenog neprava.

³² Eser ističe prirodan pravni osjećaj (*Rechtsgefühl*), koji usmjerava na značajnu moralnu razliku između ponašanja koje je potpuno u skladu s pravom i onoga koje ne sadrži osobnu krivnju, no zadržava netaknutu protupravnost. Usp. Eser, *op. cit.* (bilj. 7), str. 26-28.

kaznenopravni ishod za obje vrste afekata i donosila se osuđujuća presuda. Zauzimajući stav o privilegiranju jedne vrste afek(a)ta i smatrajući ga podlogom oslobađajuće presude, zakonodavac je otvorio pitanje tumačenja i opsega tog kaznenopravnog afekta. Odgovor je važan i zbog primjene blažeg zakona i ulaganja žalbi prije nastupanja pravomoćnosti presude.³³

III. KONCENTRACIJA PREMA REGULI OPROSTA USMJERENJEM NA KRITIČNA PITANJA

Ustavni sud Republike Hrvatske odbio je ustavnu tužbu podnositelja koji je, propitujući pravilnost sudskog utvrđenja o krivnji, isticao povredu prava na pravičan postupak i na obrazloženu sudsku odluku.³⁴ Naime, osuđen zbog ubojstva u prekoračenju granica nužne obrane, osporavao je sudsko odricanje primjene ispričavajućeg razloga iz čl. 21. st. 4. KZ-a jer mu je psihijatar unutar prvostupanjskog postupka našao da je postupao u strahu, panici, bespomoćnosti i užasu, no u zatraženom je psihijatrijskom mišljenju izričito stajalo kako “pravnički izraz prepast ne postoji u katalogu psihijatrijskih simptoma”, pa se služi terminima strah, panika, bespomoćnost i užas. Vrhovni je sud potom zauzeo stav da jaka prepast kao pravni termin nije jednaka psihijatrijskim terminima strah, bespomoćnost, panika i užas te, da bi se radilo o jakoj prepasti, navedena četiri termina moraju biti “posebno snažna”. Dodatno, nalazeći da je *tempore criminis* kod optuženika postojao osjećaj ljutnje, koji se pripisuje razdraženosti, isključuje mogućnost primjene prepasti.³⁵

Takvim rezoniranjem otvaraju se sljedeća područja na koja je potrebno dati odgovore:

1. Koja su trenutna promišljanja pojma ispričavajuće jake prepasti i kako je shvaćena u literaturi?
2. Može li se (ispričavajuća, jaka) prepast odnositi i na neke druge afekte koji nisu izričekom spomenuti unutar zakonske odredbe čl. 21. st. 4. KZ-a? Preciznije, bi li mogla obuhvatiti u sebi paniku, užasnutost, ustrašenost, preplašenost, šok, zaprepaštenje, strah i slično?

³³ Sukladno čl. 3. st. 2. KZ-a, ako se zakon nakon počinjenja kaznenog djela, a prije pravomoćne presude, promijenio (jednom ili više puta), primjenjuje se (naj)blaži zakon. Obveza je žalbenog suda uzeti u obzir i blaži zakon, a ta obveza, sukladno zakonskom tekstu, prestaje vrijediti stupanjem pravomoćnosti odluke (primjerice kod izvanrednih pravnih lijekova).

³⁴ Odluka Ustavnog suda broj U-III-486/2016 od 4. svibnja 2017. Pitanje obrazložene sudske odluke te pravičnog postupka potencirani su upravo na problemu utvrđenja i obrazloženja krivnje zbog neprimjenjivanja ispričavajućeg razloga. Utvrđeno je da su obje prethodne presude sadržavale detaljna, opširna i valjana stajališta i uvjerenja o odlučnim činjenicama.

³⁵ Presuda Županijskog suda u Sisku broj K-27/13 od 7. srpnja 2014. te presuda i rješenje Vrhovnog suda RH broj I Kž 635/14-9 od 15. prosinca 2015.

3. Treba li odreći primjenu čl. 21. st. 4. KZ-a u slučajevima kada je prepast u psihičkoj slici kombinirana s nekim drugim steničkim afektima?

4. Kako izgleda recepcija odredbe u dosadašnjoj sudskoj praksi?

Ad 1) Značenje i opseg tog afekta dvojbeni su. Naime oko tumačenja prepasti trenutačno postoje dva suprotstavljena stajališta. Novoselec zastupa ekstenzivni stav da "... prepast nije samo jedan od mogućih asteničkih afekata nego obuhvaća sve asteničke afekte".³⁶ Utemeljenje tog stava nije do kraja jasno, stoga ga ne smatramo prihvatljivim.³⁷ Taj stav ne možemo prihvatiti te smatramo da zakonska odredba ne ostavlja mjesta takvu tumačenju. Naime čl. 21. st. 4. KZ-a jasan je i izričito navodi kako samo "jaka ispričavajuća prepast" može dovesti do ispričavajućeg učinka. Izričaj te odredbe već je prije kritiziran³⁸ te je, nakon propitivanja intencije zakonske odredbe, sugerirano izbacivanje riječi "jaka" i "ispričiva". Prva je nepotrebna jer već sama prepast upozorava na jaču razinu asteničkog afekta (prepast je jači stupanj straha), a druga je nepotrebna iz dva razloga: prvo, jer je već zakonodavac odredio učinak odredbe na početku norme, i drugo, u korist lingvističkog određivanja i preciziranja pojma, jer *jaku ispričivu prepast* ne poznaje psihijatrijska struka, čime je osobito velik teret stavljen na vještake. Drugom se stajalištu priklanja i Bojanić.³⁹ Jednako tako, unatoč tomu što su stvaranju te odredbe kao uzor poslužili poredbena zakonodavstva (njemačko, austrijsko i švicarsko), hrvatsko je rješenje svojevrsni kaznenopravni kuriozitet. Svaki od navedenih sustava poznaje nabranje nekoliko afekata koji su temelj ispričavajućeg djelovanja: njemački KZ uvažava zbuñenost, strah te prepast,⁴⁰ austrijski KZ uvažava prepast, strah te užas,⁴¹

³⁶ Usp. Novoselec, *op. cit.* (bilj. 28), str. 168. Proturječan stav isti autor iznosi u drugom izvoru, gdje prilikom analize primjera iz sudske prakse navodi: "U stvari je zakonodavac htio da prepast ne obuhvati sve asteničke afekte pa je propisao da samo jaka prepast opravdava isključenje krivnje." Usp. Novoselec, *Sudska praksa, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol 23, 2/2016, str. 551.

³⁷ Primjerice takav bi se stav možda mogao braniti analogijom u korist počinitelja, no to bi otvorilo daljnja pitanja dopuštenosti takva rezoniranja nad jasno određenom zakonskom odredbom. U hermeneutičkom smislu ekstenzivno se tumačenje ipak mora kretati u okviru mogućeg značenja riječi ukoliko pretendira dati ispravno značenje.

³⁸ Usp. Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 142-143.

³⁹ Navodi kako je tvrdnja da prepast obuhvaća sve asteničke afekte posve neprihvatljiva jer ne uvažava postojanje drugih (različitih) asteničkih afekata, a ujedno bi se analognom primjenom tog stava na steničke afekte dobio rezultat kako razdraženost obuhvaća i sve ostale afekte te vrste. Usp. Bojanić, Vuksan, *Prekoračenje granica nužne obrane zbog ispričive jake prepasti*, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol VIII, br. 1/2017, str. 69.

⁴⁰ *Überschreitet der Täter die Grenzen der Notwehr aus Verwirrung, Furcht oder Schrecken, so wird er nicht bestraft. StGB, § 33.*

⁴¹ *Wer das gerechtfertigte Maß der Verteidigung überschreitet oder sich einer offensichtlich unangemessenen Verteidigung bedient, ist, wenn dies lediglich aus Bestürzung, Furcht oder Schrecken geschieht, nur strafbar, wenn die Überschreitung auf Fahrlässigkeit beruht und die fahrlässige Handlung mit strafe bedroht ist. StGB, §3/2.*

a švicarsko je rješenje specifično jer vrednuje ispričavajuću razdraženost ili prepast.⁴² Intenzitet i potreban stupanj tih afekata nisu zakonom precizirani kao kod nas (jaka i ispričavajuća prepast), nego su predmet razrade u teoriji i sudskoj praksi.⁴³ Glede prepasti vladajuće je stajalište u njemačkoj literaturi kako je ona najčešće rezultat iznenađujućeg načina postupanja napadača,⁴⁴ obilježena postupanjem bez promišljanja, bez očekivanosti i “psihičkim nadjačavanjem” osobe,⁴⁵ dok je neki hrvatski kazneni teoretičari opisuju kako intenzivni strah,⁴⁶ izraz slabosti, povlačenja kod iznenadnih napada,⁴⁷ blokade psihomotornih funkcija zbog straha izazvanog napadom,⁴⁸ pa sve do već spomenutog stava o generičkom zajedničkom nazivniku za sve asteničke afekte. U jednoj svojoj odluci Vrhovni sud opisuje kako “prepast predstavlja patološki efekt straha jakog intenziteta prouzročenog iznenadnim ugrožavanjem vlastitog ili tuđeg dobra, s posljedicom da u poremećenoj svijesti nastaje najprije kočenje intelektualnih funkcija i motorna nepokretljivost, a slijedi niz obrambenih reakcija u vidu instinktivnih, nagonskih ili impulzivnih pokreta, najčešće samospašavanja.”⁴⁹ U svakom slučaju, očigledna je potreba promjene relevantne zakonske odredbe, koja bi se svakako trebala kretati u smjeru proširenja mogućih asteničkih afekata.

Ad 2) Slijedom prethodno izloženih stajališta, prvo, ekstenzivno tumačenje podrazumijeva mogućnost podvođenja i drugih afekta pod trenutačni zakonski pojam jer samo “*jaka prepast* opravdava isključenje krivnje”.⁵⁰ I drugo stajali-

⁴² Überschreitet der Abwehrende die Grenzen der Notwehr in entschuldbarer Aufregung oder Bestürzung über den Angriff, so handelt er nicht schuldhaft. StGB, §16/2.

⁴³ Neki njemački autori navode kako je nekažnjavanje moguće samo za onaj stupanj afekta koji podrazumijeva znatnu reduciranost sposobnosti ispravnog uočavanja ispravnog doživljaja, uočavanja i reakcije. Perron u: Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, Kommentar 28, 2010, str. 651. Austrijski autori navode kako se ne radi o svakoj bojazni osobe, nego povećanom stupnju bojazni koji utječe na slobodu odlučivanja i sva tri afekta moraju utjecati na procjenu počinitelja o intenzitetu napada ili nužnosti obrane. Usp. Triffterer, Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil, 1994, str. 288. Švicarski autori navode da je riječ o posebnom psihičkom stanju zbog kojeg se može isključiti mogućnost ispravne ocjene granica nužne obrane. Usp. Spillmann, Die Strafausschliessungsgründe in Schweizerischen Strafgesetzbuch, 1963, 60.

⁴⁴ Perron u: Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, Kommentar, 2014, str. 675.

⁴⁵ Zieschang u: Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, 2010, str. 576. Dodatno, odluka Saveznog suda u predmetu BGHSt3, 194, 198.

⁴⁶ Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 136.

⁴⁷ Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1), str. 183.

⁴⁸ Horvatić, Derenčinović, Cvitanović, Kazneno pravo, Opći dio 2, Kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Zagreb, str. 50.

⁴⁹ VSRH, I-KŽ-314/00-3, od 1. travnja 2003.

⁵⁰ Novoselec, *op. cit.* (bilj. 28), str. 168. Utoliko se odstupa od stajališta izraženog u ranijem izdanju tog udžbenika, gdje stoji kako “... nije bilo potrebno isticati da je do prekoračenja došlo zbog jake prepasti jer je sama prepast afekt intenzivnog straha”. Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1), str. 183.

šte zagovara nužnost supsumacije, ali ne iz razloga što bi prepast bila sveobuhvatan generički pojam koji bi mogao obuhvaćati sve (asteničke) afekte, nego iz čisto praktičnih razloga. Naime odricanjem takve mogućnosti došli bismo do paradoksalnog i besmislenog rezultata da, prema hrvatskoj odredbi, ne bi došlo do ispričavajućeg učinka za onog počinitelja koji je postupao primjerice u panici ili užasu, a ti su afekti usporedivi s prepašću, ako ne i intenzivniji od nje. Nemamo razloga zastupati drukčiji stav kad imamo u vidu svrhu i prirodu ispričavajućih razloga, bez obzira na to što zakonodavac nije upotrijebio funkcionalniji normativni izričaj.⁵¹

Ad 3) Dok je iz prethodnih izlaganja jasna pozicija kombinacije različitih asteničkih afekata, u slučaju kombinacije steničkih i asteničkih situacija je nešto složenija. Naime, iako načelno postoji konsenzus da ne bi trebalo *a priori* odreći mogućnost isprike i u ovom slučaju, postavlja se pitanje u kakvu odnosu takvi afekti trebaju biti. Priznaje se da su čista klinička stanja u praksi vrlo rijetka i da se stenički i astenički afekti često isprepleću, pa je zadaća vještaka psihijatra *in concreto* odrediti što je bilo prevladavajuće.⁵² Ovdje su moguća dva stajališta o odobravanju isprike. Prvo je zastupanje prevlasti asteničkih nad steničkim afektima. To je stajalište većinom zastupljeno u hrvatskoj literaturi,⁵³ a može se sumirati potrebom da se stenički afekti suzbijaju prijetnjom kazne zbog generalne prevencije, jer su društveno štetniji od asteničkih. Drugo stajalište odnosi se na suuzročnost (jake) prepasti u skupu afekata kao dostatne za odobrenje isprike. Ono ima svojih pristaša u njemačkoj literaturi i u sudskoj praksi.⁵⁴ Primjerice osoba koja u zbunjenosti/bunilu prekoračuje granice nužne obrane, pri čemu je u to stanje dovedena u pravednom bijesu.⁵⁵ Prihvaćanjem tog stava približili bismo se objašnjenju isprike putem iznimnog psihičkog stanja, koje ne mora imati izrazito asteničko obilježje. Iako prvo stajalište možda jasnije upozorava na standardni smisao isprike u kaznenom pravu, držimo da ne treba zatvarati vrata ispriki kod odnosa suuzročnosti, no samo ako pravna (sudačka) ocjena psihičkog stanja okrivljenoga, kao i cjelokupne situacije zaista ide u smjeru potrebnog oprost, poglavito uz potvrđeno nepostojanje potrebe preventivnog kažnjavanja. O tom pitanju detaljnije u sljedećem poglavlju.

⁵¹ Detaljnije obrazloženje tog stava vidjeti u: Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24) str. 143-144.

⁵² Horvatić, Derenčinović, Cvitanović, *op. cit.* (bilj. 48), str. 50.

⁵³ Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1), str. 183, Novoselec, *op. cit.* (bilj. 28), str. 168, Bojanić/Vuksan, *op. cit.* (bilj. 39), str. 70, Bojanić/Mrčela: Konceptija krivnje u novom Kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, 2/2012, str. 64.

⁵⁴ Pogledati nekoliko sudskih presuda njemačkog Saveznog suda o ovom pitanju u: Herceg, Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 141. Taj se sud 2001. u jednoj presudi opredijelio za suuzročnost stavom da uvjeti potvrde asteničkih afekata ne moraju biti previsoki.

⁵⁵ Zieschang, *op. cit.* (bilj. 45), str. 576-577.

Ad 4) Pitanje recepcije odredaba o kaznenopravnom oprostima neizbježno uključuje analizu sudskih odluka. U tu svrhu istražujemo odluke koje se tiču prekoračenja granica nužne obrane.⁵⁶ Odabrane su i zbog vertikale pravosuđenja, u kojima je svoj obol dao i Vrhovni sud. Nedvojbeno je kako je na sudskoj praksi odrediti funkcionalne sudačke standarde, uz uzimanje u obzir smisla i svrha postojanja relevantnih odredaba.⁵⁷ Radi temeljite analize za svaku su sudsku presudu istražena psihijatrijska i psihologijska mišljenja u predmetima. Pored praktičnog poimanja ispričavajuće jake prepasti, odlukama se otvaraju i druga pitanja ispričavajućih razloga.

IV. IDEA(LIZA)CIJA OPROSTA – HABITUS JEDNOG AFEKTA U JUDIKATURI

Detaljnije analiziramo četiri slučaja prekoračenja granica nužne obrane iz recentne hrvatske sudske prakse u kojima se ispričavajuća jaka prepast pojavljuje kao *nervus probandi*.

- 1) Oštećeni je na optuženog nasrnuo goloruk dva puta. Nakon prvog se fizičkog sukoba udaljio. Drugi je pak sukob eskalirao na način da mu je optuženi, dok je trajao napad, zadao ubodnu ranu nožem u prsa te mu je bilo stavljeno na teret usmrćenje na mah u pokušaju, učinjeno u prekoračenju granica nužne obrane. Oslobođen je optužbe primjenom odredbe o ispričavajućem prekoračenju granica nužne obrane.

U nalazu i mišljenju vještaka psihijatra navodi se da je *tempore criminis* okrivljeni bio u stanju intenzivne rastrešenosti i afektivne reakcije, bez podrobnijeg objašnjavanja sastava emocija ili njihove dominacije. Jednako tako, navedeno je da je u pogledu intelektualne i voljne sastavnice određena smanjena ubrojivost. Međutim u obrazloženju sudske presude u pogledu afektivne reakcije dodano je tumačenje da je u takvu stanju "... dominirala jaka prepast koja se vezivala na osjećaj životne ugroženosti i ozljeđivanje... (anticipacija možebitnog razvoja situacije)", dok je smanjena ubrojivost izmijenjena u bitno smanjenu. Sve je to u konačnici dovelo do zaključka o isključenju krivnje, pri čemu je kao razlog navedena tek psihička reakciju u koju se optuženik nije

⁵⁶ Takav je sadržajni sastav razumljiv ima li se u vidu izrazita rijetkost sudskih odluka o pitanju krajnje nužde, dok se pitanje nužne obrane i njezina prekoračenja pred sudovima pojavljuje vrlo često.

⁵⁷ Prethodno spomenuta doktrina *Unzumutbarkeit*, uzeta sama za sebe, nedovoljan je lakmus test za potvrdu ispričavajućih razloga, jer je, prema našem stajalištu, preširoko i apstraktno postavljena da bi pronašla potvrdu u sudskoj praksi. U konačnici svakako bi postojala opasnost da se pretvori u generalni kriterij prosudbe, koji bi bio jednostavno površan.

doveo svojim radnjama.⁵⁸ Uz uvažavanje načela slobodne ocjene dokaza, iz obrazloženja nisu vidljivi temelji promjene i dopune nalaza i mišljenja sudskog vještaka.⁵⁹ S obzirom na to da je mišljenje vještaka bilo maksimalno šturo, bez preciziranja afekta i opisivanja emocija, a iz obrazloženja nije vidljiv daljnji temelj rezoniranja, s pravom se možemo zapitati što je osnova zaključka o asteničkom afektu koji udovoljava zakonskom terminu ispričive jake prepasti.

Nadalje, izreka presude sadrži samo referencu na čl. 21. st. 3. KZ-a. Nigdje u presudi nema pozivanja na čl. 21. st. 4. KZ-a. To su odredbe s različitim institutima i različitim pravnim posljedicama i učincima. Prva se odnosi na prekoračenje granica nužne obrane i mogućnost blažeg kažnjavanja, a druga na mogućnost primjene ispričavajućeg razloga. To znači da se iz presude tek može naslutiti, i to zbog spominjanja ispričive jake prepasti, da je riječ o čl. 21. st. 4. KZ-a, no postojanje ispričavajuće jake prepasti nije obrazloženo.⁶⁰ Nadalje, prije donošenja samog zaključka o isključenju krivnje postoje proturječne teze o postojanju i nepostojanju krivnje, što pridonosi nejasnoći presude. U ovom je kontekstu važno istaknuti i da psihičko stanje nije izolirani temelj isprike. Sukladno prethodno navedenom, psihološki je koncept isprike napušten. Među okolnostima koje bi trebalo uzeti u obzir svakako su težina ostvarenih posljedica⁶¹ te stupanj smanjenja neprava i krivnje te nužnost preventivnog kažnjavanja.

Presuda ne sadrži krucijalno obrazloženje zašto je ovdje uopće riječ o prekoračenju granica nužne obrane. Navodi se "... optuženik je ostvario sva obi-

⁵⁸ Presuda Županijskog suda u Osijeku, K-1/2016-25, od 17. listopada 2016. Na tu se presudu žalio državni odvjetnik zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, no Vrhovni je sud presudu potvrdio: presuda VSRH I Kž 324/2017-4 od 11. siječnja 2018. Treba reći da je, sukladno čl. 164. st. 5. ZKP-a, presudi dodano i izdvojeno mišljenje članice sudačkog vijeća, koja se s pravom nije složila s konačnim ishodom.

⁵⁹ Dopuštajući činjenicu da je vještak na raspravi mogao pojasniti svoj nalaz i mišljenje (da je prepast dominirala), pa i djelomice odstupiti od njega (mijenjajući *smanjenu ubrojivost* u *bitno smanjenu*), držimo da je svakako potrebno i nužno takvu činjenicu staviti u obrazloženje presude. Iz obrazloženja presude vidljivo je da je vještak ispitan te da je sud u cijelosti prihvatio njegov iskaz i da nije bilo primjedaba. Međutim, s obzirom na to da nije izvršen uvid u zapisnik s rasprave, zadržavamo se na analizi onoga što je dostupno.

⁶⁰ Uz navođenje kako je "... logično za očekivati da će teret ocjene intenziteta straha biti na sudskoj praksi...", u izdvojenom se mišljenju dodatno upozorava na neobrazloženost afekta. Jednako tako, problem psihijatrijske, a potom i pravne ocjene zakonskog afekta već je prije bio istaknut. Usp. Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 137-138.

⁶¹ Relevantna odredba ispričavajućeg ekscesa ne sadrži ograničenja u pogledu razmjera i težine ostvarenih posljedica, kao što je to slučaj kod ispričavajuće krajnje nužde. Ipak, pojedini autori s pravom smatraju odbacivanje isključenja krivnje u slučaju nepodnošljivog nerazmjera uključenih pravnih dobara, jer u tom slučaju nema opravdanja kroz smanjenje neprava i krivnje. Usp. Novoselec/Bojanić, *op. cit.* (bilj. 1), 183. Treba dodati da ovdje svakako ima mjesta razmišljanju o dodatnom argumentu u smjeru postojanja nužnosti preventivnog kažnjavanja.

lježja kaznenog djela ubojstva u pokušaju, da mu kojim slučajem nije priznato pravo na nužnu obranu koje bi dovelo do isključenja protupravnosti, međutim nije bilo spora među strankama da je optuženik kritične zgode prekoračio granice nužne obrane”. Teret je utvrđivanja te okolnosti na sudu. Prekoračenjem granica nužne obrane počinitelj izlazi izvan onoga što je pravno dopušteno. Očigledno je riječ o prekoračenju mjere dopuštene ili potrebne obrane (uzvraća težim sredstvom, a imao je na raspolaganju blaže, ili precjenjuje jačinu napada). U tom je smislu u pravu državni odvjetnik kad u žalbi problematizira odnos fizičke snage i okolnosti sukoba u kojemu je optuženik dominantno fizički nadmoćan te ima nož, za razliku od oštećenika, koji je bio goloruk. To jest činjenica kojoj je sud trebao posvetiti osobitu pažnju kad je riječ i o razmatranju postojanja (ispričive i jake) prepasti, jer sukladno slovu relevantne odredbe ona mora biti *prouzročena napadom*, a ne vezana uz druge okolnosti. U ovom slučaju razmatranje hoće li mu (optuženom) netko od prisutnih osoba pružiti pomoć upućuje na prethodno promišljanje, koje teško može biti spojivo s asteničkim afektom. *In concreto*, uzročno-posljedična veza napada i afekta nije obrazložena, već se ispričavajući afekt povezuje sa samoprocjenom vlastitih vještina („... reakcija optuženika izazvana je strahom i prepašću jer procjenjuje da je manje vješt u tuči...”).

Nejasan je i odabir pravne kvalifikacije djela. Nakon prvotne kvalifikacije ubojstva došlo je do promjene u usmrćenje na mah (u pokušaju za obje kvalifikacije). Međutim, unatoč izmjeni u lakšu kvalifikaciju, ubojstvo se (u pokušaju) ponovno spominje u kontekstu ispunjenja obilježja u završnom dijelu obrazloženja. Pravilan odabir između ubojstva i usmrćenja na mah (učinjenih u prekoračenju granica nužne obrane pod asteničkim afektom) može biti težak zadatak u praksi. Nije sporno treba li ovdje ići u smjeru najpovoljnije kvalifikacije ako je ona jasna,⁶² ali je sporno da se nakon zauzimanja stava u obrazloženju presude “miješa” jedno s drugim, što obrazloženje čini dodatno nejasnim. Jedan detalj otvara i procesnopravno pitanje. Naime u izreci presude stoji kako se optuženi oslobađa na temelju čl. 453. ZKP-a, no bez navođenja stavka. Time iz presude uopće nije vidljivo po kojoj je osnovi došlo do oslobođenja: je li isključena protupravnost (kako implicira st. 1.), je li isključena krivnja (st. 2.) ili nije dokazano da je optuženi djelo počinio (st. 3.). Zbog svega navedenog i žalba državnog odvjetnika, kao i izdvojeno mišljenje priloženo presudi Vrhovnog suda, u ovom slučaju imaju svoje utemeljenje.

⁶² Vidjeti primjerice Horvatić, Derenčinović, Cvitanović, *op. cit.* (bilj. 48), str. 51. Istovremeno osobito treba biti oprezan pri tumačenju kaznenopravnih norma jer je cilj dobiti ispravno tumačenje, a ne rezultat primjene načela *in dubio mitius*.

- 2) U ratno vrijeme 1993. godine optuženik je živio sa suprugom i s djecom u selu blizu Slunja. Područje je u to vrijeme bilo okupirano te su živjeli u strahu kao rijetki preostali pripadnici nersrpskog stanovništva. Jedne večeri trojica su srpskih vojnika (koje je viđao prije) došla pred njegovu kuću, naoružani, te su udarali po dvorišnim i podrumskim vratima tražeći ulaz. Optuženik je, prethodno rekavši supruzi i djeci da se skrivaju u spavaću sobu, uzeo lovačku pušku te se skrio iza prozora s kojeg je gledao u dvorište. U trenutku kad je jedan od vojnika upalio upaljač kako bi osvijetlio gdje se nalazi optuženik je, u strahu i smatrajući da će vojnik napasti, ispalio hitac iz lovačke puške te ga usmrtio. Optužen je za ubojstvo, no primjenom blažeg zakona KZ/11 te čl. 21. st. 4. oslobođen je optužbe.⁶³

Nalaz i mišljenje angažiranog vještaka psihijatra primjerno su usredotočeni na opisivanje straha i njegova intenziteta te je zaključeno da je optuženi *tempore criminis* bio u stanju snažnog straha, odnosno prestravljenosti, koji je trajao do bijega prema susjednom mjestu, s tim da je najveći intenzitet nastupio u trenutku uočavanja nasilnog ulaska u kuću u ratno doba.⁶⁴ Iako je opis pripadajućeg afekta funkcionalno poslužio primjeni relevantne odredbe i oslobađajuće presude, u ovom slučaju pažnju treba pokloniti zaključku suda o prekoračenju granica nužne obrane.

Nakon pravilnog zaključka o postojanju izravno predstojećeg protupravnog napada (doista se ugrožavanje moglo očekivati svaki čas s obzirom na to da ništa nije upućivalo na to da će oštećeni i ostali prestatu tražiti ulazak u kuću), sud se upušta u obrazloženje prekoračenja granica nužne obrane kroz predbacivanje optuženom da nije bio siguran da će ga/ih ubiti te da ih je trebao upozoriti ili ispaliti upozoravajući hitac. Intenzivan eksces događa se jer se precjenjuje jačina napada ili uzima teže sredstvo iako je na raspolaganju imao blaže, međutim u obrazloženju odluke sud nema argumenata u tom smjeru. Najprije, izbor sredstva obrane važan je kriterij prosudbe, no u situaciji kad su napadači naoružani nema sumnje da i napadnuti ima pravo na upotrebu istog oružja. U procjeni dopuštene obrane ovdje osobito treba voditi računa o odnosu brojčane nadmoći nad optuženim, koji nastoji štititi sebe i svoju obitelj u ratnom okruženju. Dužnost štedjeti napadača podrazumijeva da napadnuti ima

⁶³ Presuda Županijskog suda u Karlovcu, K-15/2012-63 od 29. prosinca 2014.

⁶⁴ Nalaz i mišljenje vještaka psihijatra priloženo je uz navedenu presudu. Vještak navodi kako je najveći intenzitet straha bio prisutan od trenutka kad je primijetio da netko nasilno pokušava ući u njegovu kuću do izlaska s obitelji iz kuće. Također, navodi se da je takav strah mogao utjecati na njegovu percepciju događaja i mogućnost procjene, da strah iskrivljuje doživljaj i situaciju, mogućnost razumnog i objektivnog ocjenjivanja. Takav opis psihičkog stanja usmjeren je na vrednovanje relevantnih emocija i njihova utjecaja, što uvelike olakšava donošenje konačne (pravne) ocjene cjelokupne situacije.

na raspolaganju više mogućnosti obrane, no čak i tada nije dužan upotrijebiti nesiguran način ako ima na raspolaganju siguran. Upozoravajući hitac i druga upozorenja mogu se zahtijevati ako se njima ne dovodi u pitanje uspjeh obrane te su relativizirana i kod policijskih službenika i zaštitara, koji, iako vični oružju, to nisu dužni učiniti ako bi to dovelo u pitanje njihov život ili život drugih osoba.⁶⁵ Važno je postaviti i pitanje sigurnog načina obrane. Čak i ako prihvatimo tezu o potrebi upozorenja, protek vremena mogao je prouzročiti ishod u kojem bi okrivljeni i njegova obitelj postali žrtve napada.⁶⁶ Nadalje, potpuno nepotrebno sud se upušta u nagađanje što su napadači smjerali i u što je optuženik mogao biti siguran navodeći da se "... u poznatim teškim okolnostima za hrvatsko stanovništvo na tom području sigurno moglo očekivati u najmanju ruku teško tjelesno zlostavljanje, no nema sigurnih pokazatelja da bi došlo do ubojstva optuženog ili članova njegove obitelji."⁶⁷ Vrijedi podsjetiti da KZ ne traži razmjernost napadnutog i povrijeđenog dobra u okviru nužne obrane i da napadnuti ima pravo nanijeti i teže povrede od onih koje prijete. Takvo je stajalište danas nesporno i u hrvatskoj i u poredbenoj literaturi, a i u sudskoj praksi,⁶⁸ te nema nikakva razloga da sud u svojim zahtjevima ide iznad onih postavljenih unutar čl. 21. KZ-a. Valja istaknuti da je procjena suda o prekoračenju granica nužne obrane bila površnog karaktera, bez uzimanja u obzir specifičnosti slučaja, a zauzete pozicije nisu dovoljno argumentirane. Makar je s praktičnog aspekta oslobađajući ishod jednak u obje varijante, a različita je jedino procesna osnova oslobođenja, zbog svega prethodno nave-

⁶⁵ Usp. Novoselec, *op. cit.* (bilj. 28), str. 158-160.

⁶⁶ Fuchs predlaže nekoliko pitanja za prosudbu je li obrana prijeko potrebna: koje mjere, načini ili sredstva stoje napadnutom na raspolaganju; koje su od tih mjera dostatno učinkovite za sigurno i konačno odbijanje napada; koje od tih dostatno učinkovitih mjera najmanje povređuju napadača; što bi napadnuti *in concreto* još mogao učiniti za odbijanje napada... Ako kao rezultat odgovora na ta pitanja proizlazi da drukčija mjera obrane s dostatnom sigurnošću odbija napad i napadača povređuje u manjoj mjeri, tada uporabljena mjera nije prijeko potrebna. Fuchs, *Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil I, Zweite Auflage*, Springer Verlag, 1997, 152. Dodatno vidjeti Bojanić, *Prekoračenje granica nužne obrane*, 1999, str. 10-11.

⁶⁷ Dodatno se taj stav obrazlaže kako je optuženik zakonito uzeo pušku da bi obranio sebe i obitelj..., no ništa mu nije ukazivalo da će doći do lišenja života, ali je svakako znao i to očekivao da bi u najmanju ruku (!) uslijedilo tjelesno zlostavljanje... kako nije bio siguran da će doći do lišenja života (njega ili članova obitelji), optuženik nije izabrao odgovarajuću razinu obrane za predstojeći napad koji bi uslijedio... Takav je problematičan zaključak potvrđen i na Vrhovnom sudu (I KŽ 171/15-4, od 12. rujna 2016.), uz navođenje kako optuženik nazire siluetu napadača te očitno vidi da ovaj ne koristi oružje, nego nastoji osvjetliti prostor, te također prebacuje neprimjenjivanje upozoravajućeg hica. Ako se događaj odigrao po noći te se navodi da optuženik tek nazire siluetu napadača, onda se vrijedi upitati može li jasno vidjeti što oštećeni koristi.

⁶⁸ Primjerice napadnuti ima pravo i ubiti napadače iako oni njega hoće samo istući, Županijski sud u Bjelovaru, KŽ-195/04-3 od 1. srpnja 2004., te analiza presude Novoselec: *Sudska praksa Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 11, broj 2/2004, str. 1127-1129.

denog opravdano je ostaviti otvorenu mogućnost da se okrivljeni *in concreto* svojim postupanjem zadržao u granicama nužne obrane te da usmjerenje na oprost njegova ponašanja nije bilo potrebno.

- 3) Nakon prethodnog međusobnog verbalnog sukoba dvojice maloljetnika oštećeni je optuženog napao bacanjem na tlo te u nastavku udarcima šakama po glavi. Kako je bio nadjačan od fizički nadmoćnije osobe, kod optuženog nastupa stanje afektivne napetosti, pa u cilju otklanjanja napada oštećenog tri puta ubada nožem (u prsni koš, kralježnicu i lijevu natkoljenu) i uzrokuje mu time lakše ozljede. Optuženom maloljetniku stavljeno je na teret usmrćenje u pokušaju ostvarenju u prekoračenju granica nužne obrane. U postupku su svoja mišljenja dali vještak psiholog i psihijatar. Maloljetnik je proglašen krivim za usmrćenje u pokušaju primjenom čl. 21. st. 3. KZ-a.⁶⁹

U ovom slučaju sud nije prihvatio postojanje ispričavajuće jake prepasti navodeći kako iz mišljenja psihijatrijskog vještaka jasno proizlazi da je maloljetnik bio bez svoje krivnje u prepasti, ali ne i jake prepasti, a takav je stav o nemogućnosti primjene odredbe potvrdio i VSRH, preciznije „... da se strah, užas i zaprepaštenost mogu podvesti pod pojam prepasti, ali ne i jake prepasti”.⁷⁰ Uvidom u psihologijsko i psihijatrijsko mišljenje dobiva se potpunija slika. Naime u prvom je zaključeno kako je *tempore criminis* kod optuženog maloljetnika došlo do iznenađenja i šoka zbog napada, ljetnje, a potom i intenzivnog (snažnog) straha za osobni fizički integritet, koji je bio presudan za cjelokupni postupak. Reakcija je bila impulzivna, bez razmišljanja o posljedicama, usmjerena na to da se po svaku cijenu izbavi iz opasne situacije, pa je, čim se oslobodio napada, sjeo na bicikl i pobjegao. U drugome se navodi da je u kritičnom momentu maloljetnik pretrpio vrlo ozbiljan fizički i emocionalan udar, brutalan i iznenadan, doživljen kao atak na život, uz razvoj bujice afektivnih fenomena, i to u prvom redu strah, užas i zaprepaštenost (osupnutost, šokiranost), što se sve može podvesti pod pojam prepasti. Došlo je do razumljive pojave povrijeđenosti, srdžbe ili bijesa, no da oni ne dominiraju na način kako dominira prepast, koja je otkočila impulzivno i agresivno reagiranje.⁷¹

Za razliku od prva dva slučaja, ovdje postoji detaljnije opisan splet emocija u kritičnom trenutku, dobiven kombiniranim vještačenjem, iz kojeg proizlazi

⁶⁹ Presuda Županijskog suda u Varaždinu broj 23 Km-1/15-44 od 20. svibnja 2015. godine.

⁷⁰ Stranica 11 presude. Taj je nalaz potvrđen i od strane Vrhovnog suda (Kžm 28/15-4, od 2. veljače 2016.), gdje VSRH ističe kako je prvostupanjski sud pravilno utvrdio kako je kod maloljetnika došlo do „... razvoja bujice afektivnih fenomena, dominantno straha i užasa te zaprepaštenosti, što se sve može podvesti pod pojam prepasti, ali ne i jake prepasti...”, str. 2 rješenja.

⁷¹ Nalaz i mišljenje vještaka psihologa na str. 8-9 te str. 8-9 nalaza i mišljenja psihijatra priloženog uz presudu.

suglasnost o dominaciji jakog asteničkog afekta šireg spektra. No s obzirom na to da nigdje ne spominje izričaj jake prepasti, to je očito poslužilo kao argument sudu za odbijanje primjene ispričavajućeg razloga. Taj je problem prethodno već razmatran u okviru pitanja o mogućnosti sumiranja drugih asteničkih afekata pod pojam jake prepasti. Naime u konkretnom slučaju sudovi su prihvatili *reductio ad absurdum* kako okrivljeni *in concreto* u potvrđeno dominantnom stanju užasa, zaprepaštenosti, šokiranosti, koji su sadržajem i intenzitetom barem usporedivi s jakom prepašću (ako ne i jači od nje), ima veću mogućnost voljne određenosti, odnosno manji psihički ili motivacijski pritisak nego kod jake prepasti. Ne poričemo kako je zadatak sudske prakse tumačenjem zakonske odredbe uspostaviti potreban intenzitet straha, odnosno prepasti, za primjenu učinka isprike, no stajališta smo da se pritom treba odmaknuti od pukog gramatičkog tumačenja relevantne odredbe. Iako je ta odredba daleko od *lex loquens*, s velikim potencijalom za poboljšanja, situacija ujedno predstavlja priliku za smislenu i svrhovitu interpretaciju u duhu isprike u kaznenom pravu. Stoga logičkom metodom tumačenja i primjenom argumenta *a fortiori* zastupamo stav kako užas, zaprepaštenost, šokiranost trebaju također voditi mogućnosti primjene odredbe čl. 21. st. 4. KZ-a. Dodatan argument deriviramo ovdje iz poredbene metode, primijenjene u užem i širem smislu, jer navedeni poredbeni sustavi koji služe kao uzori hrvatskom kaznenom pravu takve afekte prihvaćaju i u zakonskim tekstovima, i u sudskoj praksi, i u kaznenopravnoj znanosti.⁷²

- 4) Oštećenik je u noćnim satima u alkoholiziranom stanju došao pred župni ured izvikujući uvrede optuženom. Udarcem noge otvorio je zaključana ulazna vrata, a potom na jednak način i vrata dnevnog boravka. Optuženog je udario šakom u lice, na što mu je ovaj odgovorio višekratnim udarcima u lice (i dok je ležao na podu) te mu je nanio prijelome kostiju lica, zubi te nagnječenje mozga, od kojih je žrtva preminula. Na teret je optuženom stavljeno usmrćenje na mah učinjeno u prekoračenju granica nužne obrane zbog ispričavajuće jake prepasti te je oslobođen optužbe.⁷³

Temeljni problem ovog slučaja ogleda se u prisutnoj kombinaciji asteničkih i steničkih afekata, u kojoj vještaci nisu mogli precizirati jesu li se afekti razdvajali i što je u konačnici dominiralo. U nalazu i mišljenju navedeno je da se

⁷² Iako takvo tumačenje asteničkog afekta vrijedi samo za pojedinačni slučaj unutar kojeg je usvojeno i nema opću snagu obveze za druge slične slučajeve, ne smije se izgubiti iz vida kako je ovdje Vrhovni sud takvu odluku potvrdio, čime je *de facto* ostvario velik utjecaj na buduće slučajeve iz tog područja. Osobito imajući u vidu zadaću osiguranja jedinstvene primjene prava od strane ovog suda, upozoravamo na to shvaćanje, koje nije u skladu s teleološkom interpretacijom ispričavajućih razloga.

⁷³ Presuda Županijskog suda u Dubrovniku od 29. rujna 2016., broj K-5/16.

tempore criminis okrivljeni nalazio u stanju akutne stresne reakcije⁷⁴ te privremenog duševnog poremećaja sa smanjenom mogućnošću shvaćanja vlastitog postupanja i vladanja svojom voljom. U tom su se stanju isprepletali stenički i astenički afekti, odnosno intenzivan strah, panika, osjećaj bespomoćnosti te ljutnja, srdžba i bijes,⁷⁵ a situacija je neočekivana i iznenadna te životno ugrožavajuća, pa bi i većina drugih ljudi u njoj reagirala na jednak ili sličan način. Tumačeći pravni pojam afekta, sud je zaključio da je postojala snažna provala straha, koja je udovoljavala stupnju jake prepasti, te da je dovoljno da prepast postoji u ukupnom zbroju svih motiva, odnosno da je riječ o suuzročnosti. Takav je stav suda potvrđen i presudom Vrhovnog suda.⁷⁶

Nije sporno da isprika ne treba biti *a priori* isključena kod stjecaja steničkih i asteničkih afekata, to više jer će “čiste” kliničke slike biti u praksi rijetke, što potvrđuju i zaključci vještaka. Međutim pitanje odnosa tih afekata kao temelj isprike nije nesporno i svodi se na pitanje količine asteničkih afekata u ukupnoj psihičkoj slici, odnosno prevladavaju li (dominacija) ili su u odnosu suuzročnosti. U njemačkoj teoriji načelno je prevladavalo stajalište o dominaciji asteničkog afekta nad steničkim,⁷⁷ dok je sudska praksa ponešto odstupila

⁷⁴ Akutna stresna reakcija po klasifikaciji MKB-10 određuje se kao prolazni poremećaj znatne jačine, koji se razvija bez nekog drugog mentalnog poremećaja kao reakcija na izniman fizički ili psihički stres, preplavljujuće traumatsko iskustvo koje uključuje ozbiljnu prijetnju sigurnosti ili fizičkoj cjelovitosti osobe. Simptomi uključuju tipičnu miješanu i promjenjivu sliku: početno stanje zbunjenosti s nešto suženom svijesti i suženjem pažnje, nesposobnosti razumijevanja podražaja i dezorijentacijom. Nakon toga može slijediti ili daljnje povlačenje osobe od okolnosti koje ju okružuju ili agitacija i pretjerana aktivnost. Često su prisutni autonomni simptomi panične anksioznosti (tahikardija, znojenje, crvenjenje). Svrstana je pod oznaku F43.0, odnosno među reakcije na teški stres i poremećaje prilagodbe. Detaljnije vidjeti u Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema, MKB-10, deseta revizija, svezak 1, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Medicinska naklada Zagreb, 2012, str. 296.

⁷⁵ Opisuje se da takvo stanje može imati i različite varijante, u kojima dominira samo jedan profil emocija, u kojoj su profili teško razdvojivi te u kojoj se izmjenjuju u kratkim vremenskim odsječcima. Astenički je dio emocija u pravilu popraćen reakcijom bijega ili potpunom psihomotoričkom paralizom, a stenički je dio obično karakteriziran agresivnom akcijom usmjerenom na učinkovitu neutralizaciju ugrožavanja. Str. 19-20 nalaza i mišljenja psihijatrijskog vještaka.

⁷⁶ I Kž 642/16-7, od 14. ožujka 2017.

⁷⁷ Jescheck/Weigend, *op. cit.* (bilj. 21), str. 491; Roxin, *op. cit.* (bilj. 22), str. 995-996; Perron, *op. cit.* (bilj. 43), str. 651; Perron, *op. cit.* (bilj. 44), str. 675. Međutim novija stajališta idu u smjeru sudske prakse, smatrajući kako dominantnost privilegiranih afekata u skupu motiva ne treba zahtijevati, već je dostatno da afekt koji je izraz slabosti u učinjenom djelu barem nalazi svoje mjesto. Usp. Kühl, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 7. Auflage, 2012, str. 425, rb 147, navodi: “Eine Dominanz des privilegierten Affektes in einem Motivbündel ist nicht zu verlangen weil Verständnis für den Exzess auch dann schon möglich ist, wenn der defensive Schwäche dokumentierende Affekt in der Tat zumindest seinen Niederschlag findet.”

od tog stajališta i pošla putem suuzročnosti.⁷⁸ Čini se kako se isto događa i u Hrvatskoj. Svakako je jednostavnije donijeti odluku o isprici ponašanja ukoliko jaka prepast dominira. Ne treba isključiti mogućnost isprike ukoliko je jaka prepast u odnosu suuzročnosti s drugim afektima, poglavito s obzirom na trenutačni izričaj hrvatske odredbe. Ipak, ispravno shvaćeni, takvi će slučajevi biti izrazito raritetni te će zahtijevati osobiti oprez pri donošenju odluke, koji isključuje formalističko razmišljanje o pukoj dovoljnoj mjeri afekta. Čini se kako se zaboravlja da, pored utvrđivanja kako je napad uzrok nastanka asteničkog afekta, treba potvrditi da je upravo takav afekt uzrok postupanja, odnosno prekoračenja granica nužne obrane. Ta se ocjena u potpunosti zanemaruje unatoč jasnoj zakonskoj formulaciji (prekoračenje granice...*zbog* ispričive jake prepasti prouzročene napadom).⁷⁹ Situacija u kojoj bi pojava relevantnih kaznenopravnih afekata bila tek slučajnost, prateća okolnost, popratna pojava ili sličan recesivan kuriozitet unutar ekscesa nije prihvatljiva kao osnova odobrenja isprike jer bi to predstavljalo *saltus in concludendo*. Naglašeno je potencirana uloga suca, koji treba ispitati stvarni psihički kauzalitet, a zadaća jest posebno osjetljiva jer takve standarde nije moguće propisivati zakonskim odredbama.⁸⁰ U obrazloženju te presude jasno stoji da su se astenički afekti *kompletно* promijenili u steničke (uz nemogućnost preciznog razdvajanja trenutaka). Dakle nije sporno da je napad uzrokovao postojanje i asteničkih afekata, ali je sporno jesu li oni uopće postojali u trenutku prekoračenja granica nužne obrane, jer za to u presudi nema utemeljenja. Navodi se i da je optuženik, "... nakon što je jakim udarcem *odbio* istodobni i izravno prijeteći

⁷⁸ Za analizu i izvode iz drugih presuda vidjeti Herceg Pakšić, *op. cit.* (bilj. 24), str. 140-141. Roxin ističe kako se u sudskim presudama pitanje dominacije asteničkih afekata nerazumljivo povezuje s problemom obrambene volje. Roxin, *op. cit.* (bilj. 22), str. 635, rb 81.

⁷⁹ To je pitanje također raspravljeno unutar njemačke kaznenopravne teorije, gdje se pojavilo uslijed specifičnog izričaja starije odredbe § 53. st. 3. StGB-a iz 1871. i podijelilo teoretičare, djelomično i zbog toga što su pojedini smatrali da je jednostavno došlo do redakcijske pogreške. Detaljnije o problemu vidjeti u: Fischer, *Die straflose Notwehrüberschreitung, Voraussetzungen, Rechtsnatur und analoge Anwendung des § 53 Abs. 3 StGB*, Frankfurt am Main, Univ., Diss., 1971, str. 39-41. Međutim danas je vladajući stav da upravo afekt mora biti uzrok ekscesa. Usp. Perron, *op. cit.* (bilj. 44), str. 675. Također, pozitivan zakonski tekst to podupire jer je u međuvremenu 1975. godine došlo do promjene relevantne odredbe, koja jasno koristi izričaj "zbog", upozoravajući tako na unutarnju povezanost između značajki navedenih afekata i postupanja počinitelja.

⁸⁰ To je pitanje otvorio Roxin još 1975. godine označavajući dokaz psihičkog kauzaliteta pravom poteškoćom u postupku. Usp. Roxin, *Über den Notwehrexzes*, Festschrift für Friedrich Schaffstein, str. 106. Poslije, 1992., Roxin naglašava kako afekti moraju biti od utjecaja na počiniteljevo djelo, a ne samo slučajna nuspojava drukčije motiviranog ekscesa, pri čemu samo ekscesi utemeljeni na slabosti zavređuju oprost zakonodavca. Ističe kako se u dvojbi oko utjecaja afekta treba ravnati prema načelu *in dubio pro reo*. Usp. Roxin, *op. cit.* (bilj. 22), str. 634.

napad... oštećeniku zadao još nekoliko snažnih udaraca šakom u glavu”.⁸¹ U situaciji koja je rezultirala gubitkom života oštećene osobe svakako plediramo za temeljiti pravni rezon, cjelokupno ispitivanje svih okolnosti i argumentirano zaključivanje.

V. ZAKLJUČNE MISLI

Kaznenopravni *novorum* u području ispričavajućih razloga postavio je pred sudsku praksu, ali i teoriju, mnoge izazove. Gubitak osnove za upućivanje prijevora u situacijama u kojima ne možemo zahtijevati pravno propisano ponašanje esencija je tih razloga. U radu je predstavljeno njihovo teorijsko opravdanje, koje smatramo prihvatljivim i funkcionalnim kad se imaju u vidu i budući dosezi na području hrvatskog kaznenopravnog oprosta. Na tom je putu osobito važno imati na umu diferencijaciju od isključenja protupravnosti te klasičnog isključenja krivnje, čemu je u radu posvećena pozornost. Značajan je dio ovog istraživanja posvećen pojmu ispričavajuće jake prepasti, njezinu tumačenju i obuhvatu te mogućnosti nastupa predviđenog pravnog učinka u specifičnim slučajevima. U tom smislu nedvosmisleno je pokazano kako postoji prostor i potreba za izmjenom relevantne odredbe *pro futuro* proširenjem mogućih asteničkih afekata, pri čemu bi osobito trebalo voditi računa o pažljivoj formulaciji, o kojoj bi se, pored pravne, izjasnila i psihijatrijska te psihologijska struka. Analiza odabranih sudskih odluka vezanih uz intenzivan eksces na podlozi asteničkog afekta pokazala je da su standardi sudske procjene u formiranju. Najveći izazov proučenih presuda jest u poimanju i tumačenju ispričive jake prepasti koja udovoljava zakonskom terminu kako u smislu procjene angažiranih vještaka tako i u području kaznenopravnog *liber arbitrium*. Međutim izrazita heterogenost tog poimanja znatno otežava i usporava put prema suglasnosti oko bitnih kontura tog afekta. Osobitu pozornost posvetili smo pitanjima mogućnosti oprosta djela kad je riječ o složenoj kliničkoj slici psihe počinitelja, i u tom smislu apeliramo da se pri donošenju odluke maksimalno izbjegava zaključivanje sažeto u maksimu *A dicto secundum quid ad dictum simpliciter*,⁸² što se poglavito odnosi na pokazano formalističko prihvaćanje suuzročnosti asteničkih i steničkih afekata u kontekstu oprosta djela. Vrijeme će pokazati hoće li se prikazani nedostaci moći smatrati okazionalizmom i početnim lutanjima na putu novog vrijednosnog shvaćanja krivnje kao elementa kaznenog djela.

⁸¹ Presuda i u njoj izloženo stanje stvari otvaraju prostor i za promišljanje je li u ovoj situaciji nastupio ekstenzivan eksces, no s obzirom na tematsku orijentiranost i opseg rada, to pitanje nećemo otvarati.

⁸² Od tvrdnje da nešto vrijedi samo pod određenim okolnostima zaključivati da tvrdnja vrijedi bez ograničenja.

LITERATURA

1. Bernsmann, Klaus: Entschuldigung durch Notstand, Studien zu § 35 StGB, Verlag Heymann, 1989.
2. Bojanić, Igor: Prekoračenje granica nužne obrane, Kazneno-kriminalistička biblioteka "Vladimir Bayer", Zagreb, 1999.
3. Bojanić, Igor: Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu, u: Krapac, Davor (ur): Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014.
4. Bojanić, Igor: Značajnije promjene na području krivnje prema trećoj noveli Kaznenog zakona, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 10, 2/2003.
5. Bojanić, Igor; Mrčela, Marin: Konceptija krivnje u novom Kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, 2/2012.
6. Bojanić, Igor; Vuksan, Joso: Prekoračenje granica nužne obrane zbog ispričive jake prepašti, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, 1/2017.
7. Eser, Albin: Die Unterscheidung von Rechtfertigung und Entschuldigung, Ein Schlüsselproblem des Verbrechensbegriffs, u: Lahti, Raimo, Nuotio, Kimmo (eds): Criminal Law Theory in Transition: Finnish and Comparative Perspectives, Finnish Lawyers' Publishing Company, 1992.
8. Eser, Albin: Justification and Excuse: A key issue in the Concept of Crime, u: Eser/Fletcher (Hrsg): Rechtfertigung und Entschuldigung, Rechtsvergleichende Perspektiven, vol. I, Freiburg i. Br., 1987.
9. Fischer, Jürgen: Die straflose Notwehrüberschreitung, Voraussetzungen, Rechtsnatur und analoge Anwendung des § 53 Abs. 3 StGB, Frankfurt am Main, 1971.
10. Frank, Reinhard: Über den Aufbau des Schuldbegriffs, Juristische Zeitgeschichte, BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, 1907.
11. Fuchs, Helmut: Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil I, Zweite Auflage, Springer Verlag, 1997.
12. Gallas, Wilhelm: Pflichtenkollision als Schuldaußschließungsgrund, Festschrift für Edmund Mezger, zum 70. Geburtstag 15. 10. 1953., München, Beck, 1954.
13. Goldschmidt, James: Der Notstand, ein Schuldproblem, Mit Rücksicht auf die Strafgesetzentwürfe Deutschlands, Österreich und der Schweiz, Österreichische Zeitschrift für Strafrecht, 1913.
14. Henkel, Heinrich: Zumutbarkeit und Unzumutbarkeit als regulatives Rechtsprinzip, Festschrift für Edmund Mezger, zum 70. Geburtstag 15. 10. 1953., München, Beck, 1954.
15. Herceg Pakšić, Barbara: Pojmovno određenje i domet doktrine o nemogućnosti zahtijevanja drukčijeg ponašanja unutar sustava ispričavajućih razloga u kaznenom pravu, Pravni vjesnik, vol. 30, 3-4, 2014.
16. Herceg Pakšić, Barbara: Zakonska regulacija i pravna priroda prekoračenja granica nužne obrane kao ispričavajući razlog *de lege lata et de lege ferenda*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, 1/2015.
17. Herceg, Barbara: Ispričavajući razlozi u kaznenom pravu, doktorska disertacija, Zagreb, 2014.
18. Herzberg, Rolf Dietrich: Die strafrechtliche Schuldbegriff im 21. Jahrhundert, Goldammer's Archiv für Strafrecht, 5, 2015.
19. Hirsch, Hans Joachim: Die Stellung von Rechtfertigung und Entschuldigung im Verbrechenssystem aus deutscher Sicht, u: Eser/Perron (Hrsg.): Rechtfertigung und Entschuldigung III, III. Deutsch-italienisch-portugiesisch-spanisches Strafrechtssymposium, Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 1990.
20. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo: Kazneno pravo, Opći dio 2, Kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Zagreb, 2018.

21. Jakobs, Günter: *Strafrecht, Allgemeiner Teil: Die Grundlagen und die Zurechnungslehre - Lehrbuch*, Walter de Gruyter, Berlin, 1993.
22. Jeschek, Hans Heinrich; Weigend, Thomas: *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, Duncker & Humblot, Berlin, 1996.
23. K. Turković, P. Novoselec, V. Grozdanić, A. Kurtović Mišić, D. Derenčinović, I. Bojanić, M. Munivrana Vajda, M. Mrčela, S. Nola, S. Roksandić Vidlička, D. Tripalo, A. Maršavel-ski: *Komentar Kaznenog zakona i drugi izvori novoga hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, Narodne novine, Zagreb, 2013.
24. Kühl, Kristian: *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 7. Auflage, Vahlen Jura, 2012.
25. Laufhütte, Heinrich Wilhelm; Rissing-van Saan, Ruth; Tiedemann, Klaus (Hrsg.): *Strafge-setzbuch, Leipziger Kommentar*, Walter de Gruyter, 2010.
26. Linde, Hans von der: *Rechtfertigung und Entschuldigung im Strafrecht, Überlegungen zu einer funktionalen Straftatsystematik*, Peter Lang Frankfurt, 1988.
27. Martinović, Igor: *Pledoaje za brisanje zakonske odredbe o sastojcima krivnje*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, 1/2014.
28. *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema, MKB-10*, stručni urednik: prof. dr. sc. Marina Kuzman, dr. med., Hrvatski zavod za javno zdravstvo, svezak 1, drugo izdanje, deseta revizija, Medicinska naklada Zagreb, 2012.
29. Novoselec, Petar: *Opći dio kaznenog prava*, Osijek, 2016.
30. Novoselec, Petar: *Sudska praksa*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 11, broj 2/2004.
31. Novoselec, Petar: *Sudska praksa*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, 2/2016.
32. Novoselec, Petar: *Temeljne crte novele Kaznenog zakona od 09. srpnja 2003.*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10, 2/2003.
33. Novoselec, Petar: *Temeljni aktualni problemi krivnje u krivičnom pravu*, doktorska diserta-cija, 1985.
34. Novoselec, Petar; Bojanić, Igor: *Opći dio kaznenog prava*, Osijek, 2013.
35. Pavlović, Šime: *Kazneni zakon, zakonski tekst – komentari – sudska praksa – pravna teo-rija*, 3. izdanje, Libertin naklada, Rijeka, 2015.
36. Roxin, Claus: *Schuld und Verantwortlichkeit als Strafrechtliche Systemkategorie*, u: Roxin (ed.) et al.: *Grundfragen der gesamten Strafrechtswissenschaft*, Festschrift für Heinrich Henkel zum 70. Geburtstag am 12. September 1973, De Gruyter, 1974.
37. Roxin, Claus: *Strafrecht, Allgemeiner Teil, Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechensle-hre*, Verlag C. H. Beck, München, 2006.
38. Roxin, Claus: *Über den Notwehrexzes*, u: Gerald Grünwald (Hrsg.), *Festschrift für Fried-riech Schaffstein zum 70. Geburtstag am 28. Juli 1975*, Göttingen- Schwartz, 1975.
39. Schönke, Adolf; Schröder, Horst: *Strafgesetzbuch - StGB, Kommentar*, München, C. H. Beck, 28. Auflage, 2010.
40. Schönke, Adolf; Schröder, Horst: *Strafgesetzbuch – StGB, Kommentar*, München, C. H. Beck, 29. Auflage, 2014.
41. Spillmann, Walter: *Die Strafausschliessungsgründe in Schweizerischen Strafgesetzbuch*, Keller, Winterthur, Zürich, 1963.
42. Triffterer, Otto: *Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Springer, Wien, 1994.
43. Wessels, Johannes; Beulke, Werner: *Strafrecht Allgemeiner Teil: Die Straftat und ihr Auf-bau, mit höchstrichterlichen Entscheidungen auf CD-ROM*, C. F. Müller Verlag, Heidel-berg.

Summary

GROUNDINGS OF EXCUSE IN CRIMINAL LAW: THE NEW FACE OF EXCEEDING THE LIMITS OF SELF-DEFENCE

With the entry into force of the Criminal Code in 2013, the conception of guilt changed significantly. By focusing on normative theory and its consistent application, two grounds of excuse were introduced into the general part of criminal law: the excuse of exceeding the limits of self-defence and the excuse of the state of necessity. This necessarily meant changing the former provision of elements of guilt, where the fourth, negative element was added: the absence of grounds of excuse. The introduction of this novelty, specifically regarding the scope and practical effect that is reflected in the possibility of acquittal, is rare in criminal law so it deserves a more detailed scientific elaboration. Given that enough time has passed since the relevant provision entered into force, paraphrasing the principle of the necessary defence of the Digest of Justinian (*vim vi repellere licet*), the paper examines criminal law absolution and the first outcomes of its reception in Croatian case law. The task of this paper is to answer open questions about the grounds of excuse and to point out the difficulties of application that have been identified as a result of a misunderstanding of the purpose of these provisions.

Keywords: criminal law, grounds of excuse, exclusion of guilt, exceeding the limits of self-defence, excuse of severe fright.